

TEISMO ĮGALIOJIMŲ KEISTI INKRIMINUOJAMOS VEIKOS KVALIFIKAVIMĄ GRIEŽTESNIU SUDERINAMUMAS SU KONSTITUCINIAIS BAUDŽIAMOJO PROCESO TIKSLAIS IR PRINCIPAIS

Mindaugas Girdauskas

Lietuvos teisės instituto Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus tyrėjas
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko patarėjas
Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius
Tel. (+370 5) 249 10 36
El. paštas: mindaugas.girdauskas@tf.vu.lt

Straipsnyje¹ atskleidžiamas teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu ir konstitucinių (teisminio) baudžiamojo proceso tikslų bei principų santykis.

The article reveals relationship among the powers of the court to re-qualify an act described in the indictment under more severe criminal law sua sponte, the objectives and principles of the constitutional (court) criminal procedure.

Įvadas

Ar teismo įgaliojimai, nepaisant kaltintojo nuomonės, keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu, yra suderinami su rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo, valstybės valdžios padalijimo principais? Atsakymas į šį klausimą nėra vienintelis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas² 1999 m. vasario 5 d. nutarime pripažino, kad tokie teismo įgaliojimai prieštarauja šiems principams ir todėl nesuderinami su

Lietuvos Respublikos Konstitucija³ [1]. G. Goda, pateikęs išvadą šioje byloje, laikėsi priešingos nuomonės [34]. Ne tik skirtingų anglų–amerikiečių ir kontinentinės Europos teisinių tradicijų, bet ir galiojančios užsienio bei tarptautinės teisės analizė leidžia teigti, kad rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo, valstybės valdžios padalijimo principai gali būti aiškinami ir kitaip – kaip suderinami su teismo įgaliojimais savo iniciatyva pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą, t. y. teikiant pirmenybę kitiems principams, pavyzdžiui, baudžiamosios atsakomybės

¹ Šis straipsnis parengtas tęsiant Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedroje (dabar – Baudžiamosios justicijos katedra) pradėtos rengti disertacijos tyrimus.

² Toliau vadinama – ir Konstitucinis Teismas.

³ Toliau – Konstitucija, jei nenurodyta kitaip.

neišvengiamumo ir teisingos bausmės už padarytą nusikaltimą principams [8].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴ [3] 256 straipsnyje nuo 2007 m. rugsėjo 1 d.⁵ įtvirtinti teismo įgaliojimai savo iniciatyva inkriminuojamą veiką kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą [9, p. 118–120; 42, p. 364]. M. Kazlauskas paminėjo, kad tokia teisė teismui suteikta siekiant, kad šis neatsidurtų procesinėje aklavietėje tais atvejais, kai tiriant įrodymus teisme paaiškėtų, kad kaltinamajame akte veika kvalifikuota neteisingai, bet nei prokuroras, nei nukentėjęsysis į tai nereaguotų ir neprašytų keisti kaltinimo [15, p. 398]. Tačiau atsižvelgiant į minėtą 1999 m. vasario 5 d. nutarimą gali kilti abejonių dėl šio pakeitimo atitikties Konstitucijai. Šiame nutarime teismo nešališkumo principas buvo aiškintas labiau orientuojantis ne į kontinentinės Europos, o anglų–amerikiečių teisės tradiciją teisėjo aktyvumo (pasyvumo) klausimu, aktyvius teismo veiksmus vertinant kaip nešališkumo principo pažeidimą [11, p. 78].

Šio straipsnio autoriaus atliktas tyrimas parodė, kad rungimosi principas grindžiamas pasyvaus teismo samprata ir glaudžiai susijęs su kitais minėtais principais, įskaitant nešališko teismo sampratą. Jeigu tam tikri teismo įgaliojimai veikti savo iniciatyva iškeliant ir tiriant fakto ir teisės klausimus dėl kitų principų įgyvendinimo konkrečioje baudžiamojo proceso sistemoje pripažįstami neprieštaraujančiais teisei į nešališką teismą, jie neturėtų būti laikomi prieštaraujančiais ir rungimosi principui, ir atvirkščiai [10, p. 112–113].

⁴ Toliau vadinama – ir BPK.

⁵ 2007 m. birželio 28 d. įstatymu Nr. X-1236.

Be to, pažymėta, kad anglų–amerikiečių teisės tradicijos šalyse inkriminuojamos veikos kvalifikavimas teisme gali būti tik lengvinamas, o kontinentinės Europos teisinei tradicijai būdingi teismo įgaliojimai išspręsti bylą net ir taikant tokį nusikaltimo kvalifikavimą, kuris nebuvo pasiūlytas ir diskutuojamas proceso dalyvių: *jura novit curia* [9, p. 85–86, 125]. Nagrinėjama tema yra glaustai pasisakęs G. Goda, suabejojęs minėtu Konstitucinio Teismo nutarimu [11, p. 73–74, 77–78, 86], ir pažymėjęs, kad Konstitucinio Teismo pripažinta „aktyvaus teismo“ (ypač 2006 m. sausio 16 d. nutarime [31]) idėja turėtų skatinti šį teismą nuspręsti, kad baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva keisti kaltinimą sunkesniu. Tai galėtų būti grindžiama būtinybe sudaryti sąlygas teismams tinkamai įvykdyti teisingumą – priimti teisingus sprendimus [11, p. 86].

Apie (teisminio) baudžiamojo proceso tikslus, principus, taip pat konstitucinius, Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle rašė M. Kazlauskas, G. Goda, R. Merkevičius, R. Ažubalytė ir kiti autoriai [pvz., 18, p. 22–23; 5, p. 511–530; 21, p. 135, 146–159; 17]. Be to, rašyta apie teismo (ikiteisminio tyrimo teisėjo) įgaliojimus taikyti kitoki, švelnesnį inkriminuojamos veikos kvalifikavimą ikiteisminio tyrimo metu [pvz., 22, p. 120–121; 23, p. 508]. Tačiau tai darant būtent apie teismo įgaliojimus savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu teisminio nagrinėjimo metu išsamiau nepasisakyta, neatkreiptas (didesnis) dėmesys į konstitucinių baudžiamojo proceso tikslų prieštaringumą aptariamam klausimui.

Kaltinimo pakeitimo teisme klausimai ir dabar kelia daug neaiškumų [11, p. 73].

Šio straipsnio tikslas – atskleisti teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti inkrimi-

nuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu teismo nagrinėjimo metu ir konstitucinių baudžiamojo (teisminio) proceso tikslų bei principų santyki. Tyrimo objektas – teisės nuostatos, apibrėžiančios teismo įgaliojimus keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą teismo nagrinėjimo metu. Straipsnyje šie įgaliojimai tiriama bendrojo konstitucinio baudžiamojo proceso kontekste.

Straipsnio tikslo siekiama pasitelkus lyginamąjį, sisteminės analizės metodus, tiriant Lietuvos ir užsienio šalių konstitucinės, baudžiamojo proceso norminius teisės aktus, Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir teisės mokslo nuostatas. Tyrimo išvados turėtų pagelbėti sprendžiant dėl teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumu su Konstitucija.

Baudžiamojo proceso tikslai, principai ir forma

Minėta, kad rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo, valstybės valdžios padalijimo principai vienose valstybėse aiškinami kaip suderinami, kitose – kaip nesuderinami su teismo įgaliojimais savo iniciatyva pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą. Tarptautinė teisė nepaneigia nė vienos iš šių galimybių.

Remiantis ne istoriniu ar lyginamuoju, bet analitiniu (kalbiniu, loginiu) metodais atskleistas rungimosi principas baudžiamojo teisminio proceso atžvilgiu reiškia ne tik teismo pareigą išklausti kaltinimo ir gynybos šalis, bet ir draudimą teismui savo iniciatyva iškelti ir tirti fakto bei teisės klausimus. Todėl rungimosi principas baudžiamajame procese draudžia teismui

savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą, taip pat ir griežtesniu. Kadangi rungimosi principas teismo aktyvumo klausimu glaudžiai susijęs su kitais minėtais principais, tokie teismo įgaliojimai prieštarauja ir šiems principams [10, p. 111, 113].

Rungimosi principas yra esminis procesinis principas, nes nuo jo taikymo arba netaikymo iš esmės priklauso baudžiamojo proceso forma. Tačiau jeigu konkrečiame baudžiamajame procese veikia rungimosi principas, dar nereiškia, kad turi būti įgyvendinamos visos minėtos jo nuostatos ir kad jos turi būti taikomos visais atžvilgiais. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieną darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teismo reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra [31]. Taigi pagal Konstituciją rungimosi principas gali būti taikomas tik ta apimtimi, kuria užtikrinama šio principo ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra [10, p. 112–113].

Tačiau į ką turi būti atsižvelgiama, sprendžiant, ar ši pusiausvyra aptariamame procesiniu klausimu – suteikus teismui įgaliojimus savo iniciatyva pritaikyti griežtesnį baudžiamąjį įstatymą – išlaikyta? Teisės moksle laikomasi nuostatos, kad proceso formą lemia (turi lemti) proceso paskirtis (tikslas) [7, p. 94–95; 26, p. 45; 20, p. 42–46; 27, p. 106]. Antai V. Nekrošius pažymėjo, kad atsisakius civilinio proceso principų „dievinimo“ tendencijos reikėtų vadovautis santykinio šių principų

įgyvendinimo taisykle, pagal kurią kiekvienas civilinio proceso principas teisėje įgyvendinamas tik tiek, kiek jis padeda įgyvendinti civiliniam procesui keliamus tikslus [25, p. 41]. Panašių nuostatų laikomasi ir baudžiamajame procese [7, p. 94–95; 12, p. 50; 5, p. 512, 515, 529].

M. R. Damaška pagrindė, kad jeigu proceso tikslu laikomas ginčo išsprendimas, tai griežtai laikantis šio tikslo teismas sprendžia bylą tik neviršijant šalių nubrėžtų teisinių ribų. Tokiame procese teismas nekelia naujų teisės klausimų, nes tai gali sudaryti prielaidas konfliktui gilėti ar kliudyti jam pasibaigti. Ir atvirkščiai, jeigu proceso tikslas yra tikslus (tinkamas) valstybės politikos, išreikštos materialinėje teisėje, įgyvendinimas, tai teismas turi įgaliojimus išnagrinėti įvykį, dėl kurio pradėta byla, visais atžvilgiais [7, p. 114–115, 158–159]. Tai reiškia, kad teismas turi turėti įgaliojimus, esant pagrindui, savo iniciatyva pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą, jeigu teismui baudžiamajame procese keliamas tikslas tinkamai įgyvendinti (pritaikyti) baudžiamąjį įstatymą. Tokiu atveju, remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, rungimosi ir kiti minėti susiję principai turėtų būti taikomi tik ta apimtimi, kuria suderinami su tokiais teismo įgaliojimais.

Apie proceso tikslą gali būti sprendžiama ir iš kitų proceso ribų kontrolės bruožų. Jeigu proceso tikslas tik išspręsti ginčą, tai jame įgyvendinamos veik visos rungimosi principo nuostatos, teisminio nagrinėjimo ribos priklauso ginčo šalims. Teismo bandymai peržengti šias ribas, pavyzdžiui, savo iniciatyva renkant įrodymus, gali būti naudingi arba žalingi vienai ar kitai šaliai, todėl toks teismo veikimas laikomas šališku. Toks procesas būdingas liberalioms

valstybėms, siekiančioms tik sudaryti sąlygas visuomenei veikti. Tačiau jeigu proceso tikslas tinkamai įgyvendinti valstybės, siekiančios valdyti visuomenę, politiką, išreikštą baudžiamajame įstatyme, o tam būtina tiksliai nustatyti ir įstatymui taikyti reikšmingas faktines aplinkybes, minėtas teismo aktyvus veikimas suderinamas su šiuo tikslu ir nepriklauso tik nuo šalių valios, nes šios gali kliudyti pasiekti tokį tikslą. Rungimosi principo tokiaime procese veikimas iš esmės apsiriboja pareiga išklaudyti šalis dėl tiriamo įvykio, nes tai gali pagelbėti nustatyti tikrąsias aplinkybes ir tinkamai pritaikyti įstatymą [7, p. 97–178].

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte (238 straipsnyje), parengtame Vilniaus universiteto Teisės fakulteto tuometinės Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros mokslininkų kartu su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėju, buvo numatyti teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą, taigi ir griežtesniu. Pagal šio projekto 1 straipsnį buvo nustatyta tik tokia baudžiamojo proceso paskirtis – greitai ir išsamiai išaiškinti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaudžiamas ir nė vienas nekaltas nebūtų nuteisiamas [43, p. 44, 113]. Ši paskirtis prilygsta minėtam tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Tai netiesiogiai patvirtina proceso tikslo ir teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą ryšį.

Galiojančiame BPK (1 straipsnio 1 dalis) minėtas baudžiamojo proceso paskirties apibrėžimas papildytas nuoroda, kad ji įgyvendinama ginant žmogaus ir piliečio

teisės bei laisvės, visuomenės ir valstybės interesus. Iš pirmo žvilgsnio šią nuostatą galima suprasti kaip reiškiančią tik nukentėjusio asmens, visuomenės, valstybės intereso gynimą. Tokia samprata artima, tačiau sudaro prielaidas nutolti nuo tikslo tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, nes nukentėjusiojo interesai nebūtinai visais atvejais sutampa su visuomenės, valstybės interesais. Dar didesnes prielaidas užtemdyti pradinį minėtą baudžiamojo proceso tikslą sudaro pateikiamas aiškinimas (G. Goda), kad minėta paskirtis kartu reiškia ir pareigą šio proceso metu saugoti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, kad jokių nepagrįstų suvaržymų nepatirtų nekaltas asmuo [15, p. 15–16], galima suprasti, visų pirma, baudžiamajon atsakomybėn traukiamas asmuo. Juo labiau baudžiamojo proceso tikslų sudėtingumą didina aiškinimas (R. Ažubalytė), kad minėta asmens teisių gynyba baudžiamajame procese reiškia visų žmonių, kurie tampa baudžiamojo proceso teisės reguliuojamų santykių dalyviais, teisių apsaugą – nukentėjusiųjų, liudytojų ir kitų [5, p. 526, 530]. Visas šias sąlygas pradinei minėtai baudžiamojo proceso paskirčiai pasiekti taip pat įvardijant baudžiamojo proceso paskirtimi, esme, tikslais, apsunkinamas suvokimas, ko visų pirma siekiama baudžiamuoju procesu, kokia jo esmė. Galbūt todėl, pavyzdžiui, konstitucinė baudžiamojo proceso esmė įvardijama (R. Jurgaitis) kaip siekis nustatyti asmens ir valstybės pusiausvyrą [16, p. 18]. Tokioje painioje padėtyje gali pasimesti ir minėto pradinio baudžiamojo proceso tikslo sudedamoji dalis – tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, kaip tai nutiko atskleidžiant baudžiamojo proceso paskirtį vadovėlyje [15, p. 15–16].

Vis dėlto procese gali būti siekiama

keleto tikslų, tarp jų ir prieštarūnų [26, p. 43–47; 27, p. 107–109]. Tokiu atveju remiamasi proceso tikslų pirmenybe arba lygiavertiškumu, atsižvelgiama į reikšmingas aplinkybes [24, p. 11–16; 20, p. 47]. Minėti ginčo sprendimo arba teisės įgyvendinimo tikslai ir jų nulemtos proceso formos teoriškai yra gryno pavidalo. Tačiau iš tikrųjų ta pati valstybė priklausomai nuo srities ir laikmečio gali siekti labiau valdyti visuomenę (per teisės įgyvendinimą) arba labiau tik sudaryti sąlygas jai veikti (tik spręsti ginčus). Tuomet tame pačiame procese galima aptikti atitinkamai daugiau arba mažiau vieno ar kito tikslo ir juos atitinkančių principų įgyvendinimo apraiškų. Arba vienam iš šių tikslų skirta proceso forma (formos) gali būti naudojama (naudojamos) vis rečiau [7, p. 92–93].

Vertinant teismo įgaliojimus keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą nagrinėjant bylą teisme, reikšmingas ir būtent teisminio baudžiamojo proceso tikslas. Šis tikslas gali būti apibrėžiamas bendrai (M. Kazlauskas): pirmosios instancijos teismas vykdo teisingumą, kuris baudžiamojoje byloje reiškia, kad tik teismas, išnagrinėjęs bylą ir išsamiai bei nešališkai ištyręs visas bylos aplinkybes, gali nuspręsti, ar kaltinamasis yra kaltas, ir paskirti jam bausmę [7, p. 351]. Vis dėlto tokia teismo paskirtis, pabrėžianti teisminio tyrimo išsamumą, artimesnė tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Iš to plaukia vyraujančios Lietuvos baudžiamojo proceso mokslo nuostatos. Kita vertus, dėsninga, kad šių nuostatų tvirtumą dažniausiai išbandantis R. Merkevičius svarbiausiu šiuolaikinio baudžiamojo proceso tikslu laiko socialinio konflikto, kurį sukelia nusikalstama veika, išsprendimą [21, p. 135]. Remiantis tuo, kas pirmiau

išdėstyta, nuoseklu, kad šis mokslininkas pirmine ir svarbiausia teismo paskirtimi laiko siekį apginti kaltinamąjį ir pabrėžia proceso šalių lygybę [21, p. 149].

Taigi šiuo metu Lietuvos baudžiamojo proceso moksle nėra pateikiama vienoda (teisminio) baudžiamojo proceso (pagrindinio) tikslo samprata. Todėl juo labiau sprendžiant apie teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderintumą su konstituciniais tikslais ir principais dera tiesiogiai išsamiai tirti oficialią konstitucinę doktriną. Koks yra Lietuvos (teisminio) baudžiamojo proceso (pagrindinis) konstitucinis tikslas, jo reikšmė?

Lietuvos baudžiamojo proceso tikslų konstitutinės doktrinos pradžia ir lūžis

Konstitucinis Teismas taip pat pripažįsta baudžiamojo proceso tikslų svarbą. Tai, visų pirma, netiesiogiai patvirtina bendro pobūdžio pasisakymai apie juos nutarimuose, kuriuose spęsti baudžiamojo proceso įstatymo atitikties Konstitucijai klausimai.

Konstitucinis Teismas iki minėto 1999 m. vasario 5 d. nutarimo sprendė tokius klausimus tris kartus. Pirmąjį kartą apie konstitucinius baudžiamojo proceso tikslus nebuvo pasisakyta [37]. Antroje byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijai neprieštaravo tuo metu galiojusios redakcijos BPK 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto nuostata, kad jeigu yra pagrindo manyti, kad tokie pasimatymai turės neigiamą įtaką visapusiškai ir objektyviai ištirti bylos aplinkybes, kvotėjui ar tardytojui leidžiama dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą su įtariamuoju ar kaltinamuoju per pirmą-

šias penkiolika sulaikymo ar kardomojo kalinimo dienų; toliau dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą galima prokuroro ar teisėjo sutikimu. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad baudžiamuosiuose ir baudžiamojo proceso įstatymuose yra įtvirtinta, jog kiekvienas nusikaltimą padaręs asmuo privalo atsakyti pagal įstatymus. Nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės įgyvendinamos baudžiamojo proceso įstatyme nustatytais formomis ir metodais. Kaip tik tokiu būdu įgyvendinamas *pagrindinis teisingumo siekis – pagrįstai ir teisingai nubausti kaltąjį asmenį*. Jeigu baudžiamosiose bylose tai nebūtų pasiekama, netektų prasmės Konstitucijos nuostatos, užtikrinančios žmogaus teisę į gyvybę (19 straipsnis), jo asmens neliečiamumą ir orumą (21 straipsnis), būsto neliečiamumą (24 straipsnis) bei kitas teises ir laisves [36]⁶.

Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisingumą įgyvendina tik teismas. Tai kartu su minėtais Konstitucinio Teismo išaiškinimais sudarė pagrindą manyti, kad nors pagal Konstituciją baudžiamasis procesas turi ir kitų tikslų, tačiau pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas yra pagrįstai ir teisingai nubausti kaltąjį asmenį. Tai bent iš pirmo žvilgsnio prilygsta tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, su sąlyga, kad šis įstatymas yra teisingas. Minėta, kad tokį tikslą atitinka teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. Teismui neturint tokių įgaliojimų būtų sudarytos prielaidos nepagrįstai išteisinti kaltą asmenį, pavyzdžiui, kai šis kaltinamas nužudymu labai susijaudinus (Lietuvos Respublikos bau-

⁶ Išskirta M. G.

džiamojo kodekso⁷ 130 straipsnis), tačiau jo veikoje yra paprasta nužudymo sudėtis (BK 129 straipsnio 1 dalis), taip pat neteislingai, per švelniai nubausti kaltą asmenį, pavyzdžiui, kai asmuo kaltinamas kvalifikuojant veiką pagal paprastą nužudymo sudėtį įtvirtinantį baudžiamąjį įstatymą, tačiau jo veikoje yra kvalifikuoto nužudymo sudėtis (BK 129 straipsnio 2 dalis)⁸.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas kritikuotas dėl to, kad neatsižvelgta į naują Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, užtikrinančią teisę suimtamajam pašaliečiams negirdinti tartis su savo gynėju [14, p. 24–25]. Kita vertus, tai nepaneigia nurodyto konstitucinio baudžiamojo proceso tikslo svarbos.

Trečiajame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tuo metu galiojusios redakcijos BPK 242 straipsnio norma ta apimtimi, kuria ribota asmens teisė skųsti teismui tardytojo nutarimą areštuoti turtą, prieštaravo Konstitucijos 23 straipsnio 1, 2 dalims ir 30 straipsnio 1 daliai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog teisingumas reikalauja, kad nusikaltimą padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, įstatymo nustatytais atvejais jo turtas konfiskuotas ir nukentėjusiajam būtų atlyginta žala [35]. Pastarasis tikslas laikytinas papildomu baudžiamojo proceso tikslu, tačiau savaime nepaneigia minėto pagrindinio tikslo.

Kita vertus, šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad pagal Konstitucijos 5 straipsnio pirmąją dalį valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Teisminės valdžios paskirtis –

įgyvendinti teisingumą. Konstitucijoje yra įtvirtintas teismo, kaip valstybės valdžios, savarankiškumas. Teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi (Konstitucijos 109 straipsnio antroji dalis). Teisėjo ir teismo nepriklausomumą lemia ir asmens teisė turėti nešališką *ginčo* arbitražą. Tokia teisė reiškia, kad teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Ypač svarbu tai garantuoti, kai kyla *konfliktas dėl prigimtinių teisių ar laisvių*. Teisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinius principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklausytam teisme ir kt.). Teismas klauso tik įstatymo ir konkrečiu atveju sprendimą priima Lietuvos valstybės vardu (Konstitucijos 109 straipsnio ketvirtoji dalis). Konkretaus asmens atžvilgiu priimto teismo sprendimo vykdymą garantuoja valstybė. *Sprendamas konfliktą*, teismas, kaip valstybės valdžios institucija, priima teisingumo aktą [35]⁹.

Šis išaiškinimas pateiktas nagrinėjant ne teismo procesą, kuriame sprendžiamas asmens kaltumo klausimas, bet procedūrą, kurioje tikrinamas laikino nuosavybės apribojimo tokiaame procese pagrįstumas ir teisėtumas. Vis dėlto pateiktas baudžiamojo proceso kontekste, kuriame taip pat sprendžiamas prigimtinių teisių ir laisvių apribojimo klausimas, šis išaiškinimas sudaro pagrindą manyti, kad pagal Konstituciją ir baudžiamojo teismo proceso tikslas – išspręsti konfliktą, ginčą. Jeigu tokiai sampratai būtų teikiama pirmenybė, tai, kaip minėta, reikštų draudimą teismui

⁷ Toliau – BK.

⁸ Žr. taip pat pavyzdžius iš teismų praktikos [9, p. 118–119].

⁹ Išskirta M. G.

griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą.

Taigi pagal šį nutarimą baudžiamojo proceso tikslai yra ir išspręsti konfliktą (ginčą), ir teisingai nubausti nusikaltimą padariusį asmenį, įstatymo nustatytais atvejais konfiskuoti jo turtą ir atlyginti nukentėjusiajam žalą. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėsyta, tarp šių konstitucinių tikslų galima išvelgti įtampą. Vis dėlto minėtas ankstesnis Konstitucinio Teismo išaiškinimas dar leido tikėtis, kad baudžiamojo proceso tikslas tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą išliko pagrindiniu konstituciniu (teisminio) baudžiamojo proceso tikslu.

Tačiau minėta, kad 1999 m. vasario 5 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino, jog teismo įgaliojimai savo iniciatyva pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą (BPK 280 straipsnio 2, 6 dalys), prieštaravo Konstitucijai. Be to, šiame nutarime pripažinta nesuderinama su Konstitucija ir tuo metu galiojusios redakcijos BPK nuostatos, suteikusios teismui įgaliojimus tais atvejais, kai parengtinis tyrimas iš esmės nepilnas, o teisiamajame posėdyje jo papildyti negalima, negražinant bylos tardymui papildyti, savo nutartimi duoti tardytojui ar kvotos organui nurodymus pateikti naujus įrodymus ir sustabdyti bylą, iki bus gauti nauji įrodymai (BPK 255 straipsnio 4, 5 dalys, 256 straipsnio 4 dalis, 260 straipsnio 4 dalis). Tai argumentuodamas Konstitucinis Teismas visų pirma pažymėjo, kad baudžiamąjį procesą Lietuvoje nustato BPK, priimtas dar 1961 m. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, šio teisės akto normos buvo ne kartą pakeistos ir papildytos. Procesinių santykių reguliavimo pataisomis buvo sie-

kiama pritaikyti baudžiamąjį procesą pasikeitusiems sąlygoms, šalinti nebūdingus demokratinei sistemai elementus. Be to, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad BPK normų sistema turi būti pagrįsta Konstitucijoje įtvirtintais demokratiniiais principais (lygybė įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcija, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų baudžiamojo proceso subjektų funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kt.) [34].

Minėta, kad ankstesniame nutarime Konstitucinis Teismas demokratiniiais principais, kuriais turi būti grindžiamas teismo procesas, įvardijo ir rungimosi principą. 1999 m. vasario 5 d. nutarime teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą ir rinkti įrodymus duodant pavedimus tardymo ar kvotos institucijoms pripažinti prieštaraujančiais minėtiems konstituciniams principams. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėsyta, sudaro pagrindą manyti, kad Konstitucinis Teismas šiame nutarime buvo tos nuomonės, kad tokie teismo įgaliojimai nebūdingi demokratinei sistemai. Iš tiesų, teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą gali būti patogus įrankis totalitariniams režimams vykdant gyventojų spaudimą. Tačiau lyginamasis tyrimas rodo, kad tai nėra dėsningumas. Tokie įgaliojimai būdingi ir demokratinėms valstybėms [8].

Atsižvelgiant į tai, kas pirmiau išdėsyta, atsakymo reikia ieškoti procesui keliamuose tiksluose. Aptardamas juos minėtame nutarime, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad baudžiamojo proceso normomis siekiama sudaryti sąlygas teisėtomis priemonėmis ginti visuomenę nuo nusikalstamų veikų. Kartu pažymėta, kad ne

mažiau svarbus yra ir kitas baudžiamojo proceso tikslas – užtikrinti ir asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisių ir laisvių apsaugą. Pakankamos gynybos priemonės ir jų garantijos baudžiamajame procese sudaro prielaidas išvengti nepagrįsto asmens baudžiamojo persekiojimo, neteisingos bausmės [34].

Šie tikslai savaime nepaneigia ankstesnės Konstitucinio Teismo doktrinos, kad pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas yra pagrįstas ir teisingas kalto padarius nusikaltimą asmens nubaudimas, tinkamas baudžiamojo įstatymo įgyvendinimas. Tačiau šio tikslo pasiekimas saistomas kaltinamojo (gynybos) teisių sampratos. Vis dėlto šio tikslo svarba tampa neaiški.

Kita vertus, minėta, kad apie įgyvendintinus proceso tikslus turi būti sprendžiama atsižvelgiant į reikšmingas aplinkybes. Įgyvendinami proceso tikslai priklauso ir nuo proceso etapo, stadijos. Antai Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymėjo, kad, aiškinantis ginčijamų normų, reglamentuojančių atidavimo teismui stadiją, atitikties Konstitucijai klausimą, būtina atsižvelgti į šios baudžiamojo proceso stadijos tikslus ir ypatumus [34]. Šiame straipsnyje tiriami teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą, įgyvendinami baudžiamojo proceso teismo nagrinėjimo stadijoje. Todėl svarbu atsižvelgti į šios stadijos tikslus. Kita vertus, šie tikslai turi padėti įgyvendinti bendruosius baudžiamojo proceso tikslus. Tai, kad būtina užtikrinti baudžiamojo proceso sistemos darną ir nuoseklumą, pripažino ir Konstitucinis Teismas minėtame nutarime aptardamas daromus BPK pakeitimus.

Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teismas vykdo teisingumą. Tai pagrindas manyti, kad teismo baudžiamojo proceso

tikslas – įgyvendinti teisingumą. Tačiau ši sąvoka gali būti reikšmingai vartojama tik atskleidžiant jos turinį [19, p. 26–32].

Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymėjo, kad Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje reiškia, jog asmuo negali būti pripažintas kaltas padaręs nusikaltimą ir nubaustas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu ir pagal įstatymą. Pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, bylą nagrinėjant teisme turi visapusiškai, pilnai ir objektyviai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. Tik teismas gali pripažinti asmenį esant kaltą ir skirti jam bausmę. Sugretinus Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies ir 118 straipsnio 1 bei 2 dalių normas aiškiai matyti, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra kitokia nei parengtinis tyrimas, baudžiamasis persekiojimas ar kaltinimo palaikymas. Vykdydamas teisingumą, teismas nagrinėja baudžiamąją bylą, sprendžia, kaltas ar nekaltas teismiamasis, skiria jam kriminalinę bausmę ar jį išteisina. Prokuroras yra atsakingas už baudžiamojo proceso ikiteisminį tarpinį. Teismui turėtų būti perduota tik tinkamai parengta byla. Teismo priedermė – išnaudoti visas galimybes, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa. Konstitucinis Teismas kartu pažymėjo, kad, siekdamas šio tikslo, teismas negali peržengti Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo vykdymo funkcijos ribų. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad teismo reikalavimas įpareigoti tardytoją ar kvotos organą pateikti naujus įrodymus, paaiškėjus, kad parengtinis tyrimas iš esmės nepilnas, rodo, jog teismas tam tikra prasme ėmėsi prokuroro, atsakingo už pa-

rengtinį bylos tyrimą, funkcijų. Tai leidžia manyti, kad teismo veiksmuose atsiranda teisingumui vykdyti nebūdingi baudžiamojo persekiojimo elementai [34].

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Šia konstitucine nuostata yra įtvirtintas asmens teisės į tinkamą teismo procesą principas. Jo laikymasis yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą. Garantuojant asmens teises teismo procese, būtina teisės normomis užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos proceso šalių teisės, o byla nagrinėtų neutralus teisėjas. Konstitucijos reikalavimas tinkamai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, tinkamai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus. Teismo nešališkumo užtikrinimas – viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Tokia pat sąlyga būtų ir procesinės veiklos subjektų funkcijų atskyrimas. Todėl byla teisingai išnagrinėjama tik nepažeidus konstitucinių procesinės veiklos principų, laiduojant visų proceso dalyvių teises. Ginčijamose BPK normose numatytas teismo reikalavimas tardytojui ar kvotos organui, pripažinus, kad parengtinis tyrimas iš esmės nepilnas, pateikti naujus įrodymus leidžia teigti, jog teismui numatytos nebūdingos funkcijos. Kai teismas ar teisėjas duoda nurodymus tardytojui ar kvotos organui, tarp šių institucijų susiklosto atitinkami procesiniai ryšiai, kurie gali lemti teismo suinteresuotumą. Taip sudaromos prielaidos abejoti, ar teismas, taikydamas šias normas, yra nešališkas arbitras. Tokiais atvejais ir pačiam teisėjui

gali būti sunkiau objektyviai vertinti bylos aplinkybes [34].

Tokia nutarimo argumentacija patvirtina konstitucinį teismo baudžiamojo proceso tikslą tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, tačiau teikia pirmenybę itin plačiai teismo nešališkumo sampratai, būdingai procesui, kuriame siekiama būtent išspręsti ginčą, konfliktą tarp kaltinimo ir gynybos šalių. Tai, kad šiame nutarime pirmenybė suteikta ginčo sprendimui, bet ne tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, patvirtina ir teismo įgaliojimų griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai, konstituciniams teisės į nešališką teismą, rungimosi, kaltinimo ir gynybos lygybės principams.

Remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, yra pagrindas manyti, kad tai nedera su ankstesne Konstitucinio Teismo nuostata, kad pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas yra pagrįstas ir teisingas kalto padarius nusikaltimą asmens nubaudimas, tinkamas baudžiamojo įstatymo įgyvendinimas. Tai gali būti laikomu savitu baudžiamojo proceso tikslų konstitucinės doktrinos lūžiu. Lietuva priklauso kontinentinės teisės sistemos erdvei [6, p. 26]. Į šią tradiciją orientuotos teisės reformos Lietuvoje [13, p. 5–6]. Tačiau po šio nutarimo Lietuva tapo viena iš nedaugelio kontinentinės Europos ir Europos Sąjungos valstybių, kuriose teismui draudžiama savo iniciatyva teisingai kvalifikuoti inkriminuojamą veiką. Maža to, toks draudimas reiškė trukdžius ne tik pritaikyti kitą baudžiamąjį įstatymą nustačius kitokius veikos teisinius (nusikaltimo sudėties) požymius, bet ir pritaikyti tinkamą baudžiamąjį įstatymą, kai veika teisiniais požymiais kaltinime apibūdinta teisingai. Tokie ribojimai nebū-

dingi net anglų–amerikiečių teisinės tradicijos valstybėse [8, p. 192–197, 204, 205]. Be to, jei anksčiau Konstitucinis Teismas nustatė žemesnius, tai šį kartą iškėlė aukštesnius asmens teisių užtikrinimo reikalavimus, nei reikalauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Minėta, kad tarptautinė teisė nedraudžia valstybei suteikti įgaliojimus teismui savo iniciatyva, esant pagrindui, pritaikyti griežtesnį baudžiamąjį įstatymą.

Lietuvos baudžiamojo proceso tikslų konstitucinės doktrinos pertvarkymas

Kita vertus, 1999 m. vasario 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas nepaneigė teismo įgaliojimų savo iniciatyva rinkti įrodymus, duodant pavedimus ikiteisminio tyrimo pareigūnams, kai ikiteisminis tyrimas pakankamai išsamus. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad BPK 378 straipsnio 8 dalies normoje apeliacinės instancijos teismo pavedimas įpareigoti tardytoją ar kvotos organą atlikti reikiamus tardymo veiksmus siejamas ne su iš esmės nepilnu parengtiniu tyrimu, bet jo metu nenumatytomis aplinkybėmis. Taip Konstitucinis Teismas netgi netiesiogiai patvirtino konstitucinius baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo įgaliojimus savo iniciatyva rinkti įrodymus. Be to, nepaneigta galimybė teismui savo iniciatyva gražinti bylą ikiteisminiam tyrimui. Tokie teismo įgaliojimai griežtai vertinant nesuderinami su proceso tikslu tik spręsti ginčą. Vadovaujantis šiuo tikslu tokiais atvejais turėtų būti priimtas išteisinamasis nuosprendis¹⁰.

¹⁰ Pavyzdžiui, netrukus po minėto nutarimo priėmimo Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas tokius teismo įgaliojimus pripažino prieštaraujančiais šios

Be to, minėtame nutarime Konstitucinis Teismas pripažino, kad BPK nuostata, leidusi teismui kvalifikuoti teismo veiksnių pagal lengvesnį BK straipsnį, pašalinti iš pradinio kaltinimo jo dalį arba aplinkybes, sunkinančias teismo padėtį, neprieštarauja Konstitucijai. Ši nuostata leido tai atlikti teismo iniciatyva. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nėra prielaidų teigti, jog taip pabloginama teismo padėtis. Ginčijamojoje normoje numatytas kaltinimo pakeitimas lengvesniu traktuotinas kaip teismo vykdomos teisingumo funkcijos elementas. Teismas, kaip teisingumą vykdanči institucija, įvertina bylos aplinkybes ir priima atitinkamą sprendimą byloje. Tai neleidžia teigti, kad teismas peržengė asmeniui laiduotos teisės į nešališką teisminį nagrinėjimą ribas. Įstatymo normos, numatančios tokį kaltinimo pakeitimą, taip pat nepažeidžia Konstitucijoje įtvirtinto teismo ir prokurorų funkcijų atskyrimo (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis ir 118 straipsnio 1 dalis) [34].

Vis dėlto griežtai vertinant, kai turimas tikslas tik spręsti ginčą, nedera teismo įgaliojimai savo iniciatyva pripažinti kaltinamąjį kaltu pagal kitą kaltinimą, nors ir lengvesnį, tačiau nenurodytą kaltintojo. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas taip pat suteikė pirmenybę teismo baudžiamojo proceso tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą.

Taigi 1999 m. vasario 5 d. nutarime nebuvo suteikta visiška pirmenybė konstituciniam teismo baudžiamojo proceso tikslui spręsti kaltinimo ir gynybos ginčą.

Vėliau priimtuose nutarimuose, kuriuose tikrinta baudžiamojo proceso įstatymo atitiktis Konstitucijai, Konstitucinis

valstybės Konstitucijoje įtvirtintam rungimosi ir šalių lygybės principui [44, p. 221].

Teismas taip pat dėstė baudžiamojo proceso tikslus. 2000 m. gegužės 8 d. nutarime iš esmės pakartojo ankstesnio nutarimo nuostatas šiuo klausimu, tačiau, be to, susiejo baudžiamuosius įstatymus su teisinės valstybės siekiu užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių [33]. 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime taip pat pradedama nuo baudžiamojo proceso tikslo tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Paskui šis tikslas siejamas su būtinybe užtikrinti kaltinamojo teises, tinkamą teisinį procesą. Be to, su siekiu nustatyti objektyvią tiesą [32].

Teisės moksle daromas skirtumas tarp objektyviosios, materialiosios ir formaliosios tiesos. Formalioji tiesa siejama su teismo pasyvumu, sprendimo priėmimu tik remiantis šalių pateiktais įrodymais. Materialioji tiesa siejama su teismo įgaliojimais inicijuoti ar net pačiam atlikti įrodymų rinkimą. Objektyvioji tiesa – su didžiausiu tikrumo laipsniu – teismo sprendimo visiškai atitiktimi tikrovei [15, p. 173–174]. Konstitucinis Teismas civilinio proceso kontekste kalba apie teismo pareigą nustatyti materialiąją tiesą [28; 30]¹¹. Todėl atskleistas konstitucinis siekis baudžiamajame procese nustatyti objektyvią tiesą rodo, kad šiame procese juo labiau pirmenybė teikiama tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą.

Su tokiu siekiu dera vėliau paskelbtas Konstitucinio Teismo išaiškinimas, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė

vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija [30].

Kita vertus, 1999 m. vasario 5 d. nutarimo nuostatos sudaro pagrindą daryti išvadą, kad remiantis vien Konstitucinio Teismo doktrinoje pateiktomis nuorodomis į konstitucinius baudžiamojo proceso tikslus, principus, tai ar jie pagrindiniai, tik apytikriai galima nuspėti Konstitucinio Teismo jurisprudenciją dėl teismo baudžiamojo proceso formos jo ribų kontrolės klausimu: kiek ši kontrolė priklauso kaltinimui ir gynybai, o kiek teismui. Su šia kontrole susiję ir teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu.

Konstitucinio teismo baudžiamojo proceso tikslus, ar siekiama visų pirma ginčo sprendimo, ar tinkamo baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo, aiškiausiai atskleidžia tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose pasisakoma su minėta proceso kontrole susijusiais klausimais. Vienas iš tokių vėliau priimtų nutarimų paskelbtas 2006 m. sausio 16 d.

Šiame nutarime Konstitucinis Teismas apibendrino ir patikslino baudžiamojo proceso tikslus. Anot šio teismo, iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių suponuoja ne tik įstatymų leidėjo teisę ir parei-

¹¹ G. Goda tvirtina, kad baudžiamojoje byloje turi būti nustatoma materialioji tiesa, neigia galimybę nustatyti objektyvią tiesą [15, p. 173–174]. Tačiau nepaneigia galimybės *siekti* tokią tiesą nustatyti.

gą įstatymais apibrėžti nusikalstamas veikas bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas, bet ir jo teisę bei pareigą reglamentuoti su nusikalstamų veikų atskleidimu bei tyrimu ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimu susijusius santykius – baudžiamojo proceso santykius. Baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, teisingai nubausti šias veikas padariusius asmenis (ar kitaip pagal įstatymą išspręsti jų baudžiamosios atsakomybės klausimą), taip pat teisinės prielaidos užtikrinti, kad niekas nekaltas nebūtų nušalintas. Būtina siekti, kad būtų užtikrinta nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų teisių apsauga, taip pat kad nebūtų nepagrįstai suvaržytos asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, teisės. Baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis. Kitaip pasunkėtų valstybės konstitucinės priedermės teisėtomis priemonėmis užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką įgyvendinimas [31].

Tai sudaro pagrindą manyti, kad konstituciniam baudžiamajam procesui visų pirma keliamas tikslas užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Kadangi tai atliekama taikant baudžiamąjį įstatymą ir kitus teisės aktus, šis tikslas prilygsta tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime patvirtino proceso tikslo ir formos sąsajas konstatuodamas, kad būtinybė apsaugoti

asmens teises ir teisėtus interesus, taip pat tai, kad teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamojoje byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims. Taigi Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai ir išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir

nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams [31].

Šiomis nutarimo nuostatomis, atsižvelgiant į pagrindinį baudžiamojo proceso tikslą, atskleista konstitucinė aktyvaus teismo samprata baudžiamajame procese. Ši samprata prilygsta teismo aktyvumo principui. Minėta, kad šis principas yra priešingas rungimosi principui, kuris grindžiamas pasyvaus teismo samprata [10, p. 110–113]. Tai reiškia konstitucinius rungimosi principo ribojimus baudžiamajame procese. G. Goda pažymėjo, kad konstatuoti konstituciniai teismo įgaliojimai duoti pavedimus institucijoms (pareigūnams), įskaitant prokurorą, palyginti su minėtomis 1999 m. vasario 5 d. nutarimo nuostatomis, reiškia, kad Konstitucinis Teismas jei ne radikaliai pakeitė, tai bent gerokai sušvelnino savo poziciją teismo nešališkumo klausimu [11, p. 81–82]. Kartu tai reiškia, kad konstituciniame baudžiamajame procese teikiama didesnė svarba tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Be to, minėta, kad pagal šį nutarimą teismo pareiga aktyviai veikti baudžiamajame procese reiškia ir teismo įgaliojimus apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas. Vienos tokių ribų yra ir baudžiamasis įstatymas, pagal kurį nagrinėjama byla (BPK 255, 256 straipsniai). Tiesa, minėti įgaliojimai sieti su teismo siekiu nustatyti objektyvią tiesą. Tinkamo veikos kvalifikavimo klausimas nebūtinai gali būti suprantamas kaip tiesos nustatymo klausimas, apribojant jį bylos faktinių aplinkybių teisingu nustatymu¹². Tačiau šie klausimai glaudžiai

susiję. Nuo nagrinėjamo inkriminuojamos veikos kvalifikavimo priklauso ir tai, kokios faktinės aplinkybės turi būti tiriamos, ir atvirkščiai.

Minėtos 2006 m. sausio 16 d. nutarimo nuostatos taip pat patvirtina, kad teismas turi įgaliojimus, siekdamas nustatyti tiesą, rinkti įrodymus savo iniciatyva. Šiame nutarime taip pat konstatuota, kad iš Konstitucijos kylanti teismo priedermė nustatyti objektyvią tiesą ir teisingai išspręsti bylą suponuoja, kad jeigu teismas mano, jog neatlikus ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų, kurių neįmanoma atlikti teisme, jis negalės tinkamai išnagrinėti baudžiamosios bylos ir priimti teisingo sprendimo (pavyzdžiui, dėl to, kad teismo turima informacija yra nepakankama, prieštaringa ir pan.), teismas turi turėti įgaliojimus nuspręsti, kad toje byloje turi būti atliktas ikiteisminis tyrimas ar atskiri proceso veiksmai ir turi būti duoti tam tikri pavedimai atitinkamiems subjektams¹³. Tai taip pat patvirtina teismo įgaliojimus

---

muluotes: Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmens teisės į tinkamą teismo procesą principas, be kita ko, reiškia, kad teismas privalo besąlygiškai laikytis konstitucinių principų ir juos įtvirtinančių įstatymų reikalavimų dėl baudžiamojo proceso šalių lygybės įstatymui ir teismui, būti nešališkas ir nepriklausomas. Tai – svarbiausios prielaidos, kad teisme būtų išsamiai ir nešališkai ištirtos bylos aplinkybės ir nustatyta tiesa bei teisingai pritaikyti baudžiamieji įstatymai [31]. Čia matyti, kad tiesos nustatymas ir teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas nėra tapatinami. Tačiau yra nuomonių, kad tiesos nustatymas apima ne tik faktinių aplinkybių nustatymą, bet ir tikslų jų teisinį įvertinimą pagal baudžiamąjį įstatymą [pvz., 6, p. 23].

¹³ Nutarime taip pat konstatuota, kad ikiteisminis tyrimas negali būti toks, kad jo trūkumai kliudytų teismui teisingai išspręsti asmens kaltumo padarius nusi-kalstamą veiką klausimą. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jeigu ikiteisminis tyrimas yra atliktas nekvalifikuotai, neišsamiai ar turi kitų trūkumų, ikiteisminį tyrimą (ar atskirus jo veiksmus) būtų galima atlikti pakartotinai [31].

---

¹² Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pakartojo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimo for-

rinkti įrodymus savo iniciatyva – kontroliuoti bylos ribas nagrinėjamų duomenų atžvilgiu.

Kita vertus, minėtos 2006 m. sausio 16 d. nutarimo nuostatos išdėstytos *obiter dicta* [11, p. 81]. Tačiau remdamasis jomis Konstitucinis Teismas 2008 m. gegužės 28 d. nutarimu pripažino, kad Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostata, jog įrodymus taip pat renka, prireikus ekspertą ar specialistą skiria rajonų (miestų) apylinkių teismai (apylinkių teismų teisėjai) kaip administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėjantys organai (pareigūnai), neprieštarauja Konstitucijai. Atsižvelgiant į administracinių teisės pažeidimų bylų proceso ir baudžiamojo proceso panašumus, tai svariai patvirtina konstitucinius baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo įgaliojimus rinkti įrodymus savo iniciatyva. Kartu netiesiogiai rodo, kad baudžiamajame procese tiesos nustatymo klausimas ir tuo pačiu tinkamo baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo tikslas nenusileidžia tikslui tik išspręsti ginčą.

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieną darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra [31]. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, pirmenybė baudžiamojo proceso tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą galėtų (turėtų) būti teikiama ir sprendžiant teismo įgaliojimų, esant pagrindui, savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą konstitucingumo klausimą. Būtų nuoseklu, kad pertvarkius konstitucinę doktriną dėl teismo įgaliojimų savo iniciatyva rinkti įrodymus, aiškiai pripažinus šiuos įgaliojimus suderinamais

su Konstitucija, tokiais būtų laikoma ir teismo įgaliojimai savo iniciatyva per kvalifikuoti inkriminuojamą veiką pagal griežtesnį baudžiamąjį įstatymą.

Tokiu atveju šių įgaliojimų suderinamumas su Konstitucija galėtų būti pagrįstas konstituciniu teismo aktyvumo principu. Be to, tai galėtų būti grindžiama ir konstituciniu asmenų lygybės principu. Pagal Konstitucijos 29 straipsnį įstatymui, teismui visi asmenys lygūs. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad šia nuostata yra įtvirtinta formali visų asmenų lygybė. Pagal konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai. Konstitucinio asmenų lygybės principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant [29]. Nesuteikus teismui minėtų įgaliojimų, sudaromos prielaidos, kad vieni asmenys, skirtingai nei kiti, padarę nusikaltimus, nebūtų pripažinti tokie arba esant pagrindui būtų nubausti nepagrįstai švelniai. Tai galėtų būti vertinama kaip nesuderinama su konstituciniu teisingumo principu, nes minėta, kad šis principas, pagrindinis teisingumo siekis ir vienas iš baudžiamojo proceso tikslų reikalauja teisingai nubausti nusikaltimą padariusį asmenį. Be to, minėtų įgaliojimų nesuteikimas gali būti laikomas kliūtimi veiksmingai ginti kiekvieną asmenį ir visą visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių. Tokios gynybos reikalauja Konstitucija, konstitucinis teisinės valstybės principas [31].

Konstitucinis Teismas pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos ir kitų teismų kreipimus nagrinės bylą, kurioje bus sprendžiamas ir šiuo metu BPK įtvirtinto draudimo teismui savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos faktines aplinky-

besuderintumo su Konstituciją klausimas [38–41]¹⁴. Pripažinus tokio draudimo prieštaravimą Konstitucijai, tai reikštų aiškų pirmenybės teikimą konstituciniam tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Tokiu atveju pagrindas pripažinti, kad Konstitucijai neprieštarauja ir teismo įgaliojimai savo iniciatyva, kai yra pagrindas, pritaikyti griežtesnį baudžiamąjį įstatymą, taptų itin stiprus.

Išvados

1. Sprendžiant teismo įgaliojimų savo iniciatyva, kai yra pagrindas, griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą suderinimo su (konstituciniais) rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo, valstybės valdžios padalijimo principais, svarbu yra tai, koks yra pagrindinis apskritai baudžiamąjo proceso ir konkrečiai teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo tikslas, kiek šiam tikslui teikiama reikšmės. Tokie įgaliojimai laikytini suderinamais su minėtais principais, jeigu svarbiausias tokio proceso tikslas yra tinkamai įgyventi baudžiamąjį įstatymą. Tokio suderinimo nėra, jeigu pirmenybė teikiama tikslui išspręsti kaltinimo ir gynybos ginčą, pašalinti konfliktą.
2. Konstitucinis Teismas taip pat pripažįsta proceso tikslų svarbą. Pradėjus formuoti konstitucinę doktriną šiuo klausimu, pagrindiniu baudžiamąjo proceso tikslu laikytas siekis pagrįstai ir teisingai nubausti kaltą asmenį. Tai gali būti prilyginama tikslui tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą. Tokiu atveju 1999 m. vasario 5 d. nutarimas,
3. Šiuo metu remiantis vien Konstitucinio Teismo doktrinoje pateiktomis nuorodomis į konstitucinius baudžiamąjo proceso tikslus, principus, tai ar jie pagrindiniai, tik apytikriai galima nuspėti Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Tačiau apie baudžiamąjo proceso tikslus, didesnę ar mažesnę jų ir kartu atskirų principų reikšmę, aiškiau galima spręsti iš konstitucinės doktrinos nuostatų konkrečiais teismo nagrinėjimo ribų kontrolės klausimais: ar ji suteikiama kaltinimui ir gynybai, ar teismui.
4. Taigi vėlesnėje oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje galima išvelgti stiprėjančią (teismo) baudžiamąjo proceso tikslo tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą reikšmę. Tai sudaro pagrindą manyti, kad laikantis konstitucinio reguliavimo vidinės darnos pirmenybė šiam tikslui galėtų ir turėtų būti teikiama ir sprendžiant šiuo metu BPK įtvirtintų teismo įgaliojimų, esant pagrindui, savo iniciatyva griežtinti in-

¹⁴ Išsamiau apie šią bylą [11, p. 84–89].

krimuojamos veikos kvalifikavimą, konstitucingumo klausimą. Konstitucinis teismas vėliau pertvarkė konstitucinę doktriną dėl teismo įgaliojimų savo iniciatyva rinkti įrodymus, aiškiai pripažino šiuos įgaliojimus suderinamais su Konstitucija. Todėl būtų nuoseklu, kad tokias būtų laikomi ir teismo įgaliojimai savo iniciatyva perkvalifikuoti inkriminuojamą veiką pagal griežtesnį baudžiamąjį įstatymą. Tokiu atveju šių įgaliojimų suderinimas su Konstitucija

galėtų būti grindžiamas konstituciniais teismo aktyvumo, asmenų lygybės, teisingumo ir teisinės valstybės principais.

5. Tokią oficialiosios konstitucinės doktrinos raidą turėtų skatinti ir tai, kad daugelis kontinentinės Europos ir Europos Sąjungos valstybių suteikia įgaliojimus teismui, kai yra pagrindas, savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą, o tarptautinė teisė to sa-vaime nedraudžia.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

Specialioji literatūra

4. ABRAMAVIČIUS, Armanas, et al. *Baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. I knyga. Sud. V. Pavilonis. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
5. AŽUBALYTĖ, Rima. Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Iš *Regnum est. 1990 m. kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20*. Ats. red. G. Mesonis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 511–530.
6. BIELIŪNAS, Egidijus. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai. *Teisė*, 2008, t. 66(1), p. 19–33.
7. DAMAŠKA, Mirjan R. *The Faces of Justice and State Authority*. A Comparative Approach to the Legal Process. New Haven and London: Yale University Press, 1986.

8. GIRDAUSKAS, Mindaugas. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012, p. 186–206.
9. GIRDAUSKAS, Mindaugas. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 3, p. 79–133.
10. GIRDAUSKAS, Mindaugas. Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004, t. 53, p. 102–116.
11. GODA, Gintaras. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 68–92.
12. GODA, Gintaras. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*, 2007, t. 65, p. 50–63.
13. GODA, Gintaras. *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Saulužė, 1997.
14. GODA, Gintaras. Procesinė prievarta baudžiamajame persekiojime ir žmogaus teisės. Iš *Žmogaus teisių problema baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese*. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos teisininkų draugija, 1995, p. 22–26.
15. GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; ir KUČONIS, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Registrų centras, 2011.

16. JURGAITIS, Ramūnas. Konstituciniai baudžiamojo proceso teisės pagrindai. Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009, p. 17–59.
17. JURKA, Raimundas, et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2009.
18. KAZLAUSKAS, Marcelis; ir GODA, Gintaras. Supaprastintos procesinės formos problema baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*, 1993, t. 27, p. 22–29.
19. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisės tikslai – spekuliacijos įrankis ar argumentavimo priemonė? *Teisė*, 2010, t. 77, p. 20–33.
20. LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinus; ir NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinio proceso teisė*. Vadovėlis. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
21. MERKEVIČIUS, Remigijus. Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teismo nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009, p. 135–173.
22. MERKEVIČIUS, Remigijus. Ikteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 106–127.
23. MERKEVIČIUS, Remigijus; ir MEŠKA, Arūnas. Ikteisminio tyrimo teisėjo konstitucinės kompetencijos ribos. Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum* prof. Jonui Prapiesčiui. Vyr. m. red. Gintaras Švedas. Vilnius: Vilniaus universiteto Alumni draugija, 2012, p. 482–516.
24. NEKROŠIUS, Vytautas. Civilinio proceso tikslai: nustatyti tiesą ar sutaikyti šalis? *Civilinio proceso pirmosios instancijos teisme reforma Baltijos jūros regiono valstybėse ir Centrinėje Europoje*. Konferencijos medžiaga. 2004 m. rugsėjo 16–19 d. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 11–16.
25. NEKROŠIUS, Vytautas. Kooperacijos principas civiliniame procese. *Teisė*, 1999, t. 33(2), p. 36–42.
26. NEKROŠIUS, Vytautas. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*, 1999, t. 33(1), p. 43–51.
27. VĖBRAITĖ, Vīgita. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 106–116.
- Respublikos civilinio kodekso 4.103 straipsnio (2006 m. spalio 17 d. redakcija) 3 dalies ir Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 28 straipsnio (2006 m. spalio 17 d., 2009 m. lapkričio 19 d. redakcijos) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 14-602.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Preziden-

Praktinė medžiaga

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos

- to 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
  32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 80-2423.
  33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 39-1105
  34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 15-402.
  35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 91-2289.
  36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 91-1789.
  37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 70-1320.
  38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 22 d. potvarkis Nr. 2B-26 „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 42-2069.
  39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. kovo 13 d. potvarkis Nr. 2B-17 „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 28-1336.
  40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. kovo 13 d. potvarkis Nr. 2B-15 „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 28-1335.
  41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2010 m. kovo 26 d. potvarkis Nr. 2B-40 „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 36-1731.
  42. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, 2009, nr. 31, p. 348–377.
  43. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Projektas. *Teisės problemos*, 1999, nr. 3, p. 41–173.
  44. Postanovlenije Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii ot 20 aprielia 1999 goda No. 7,

P. V Rešenija Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii po delam o proverke konstitucionosti ugotovno i ugotovno-processualnogo zakono-

datelstva Rossii. 1995-2001. Sost. N. T. Veder-nikov i A. N. Tkač. Moskva: Paleotip, 2002, p. 221–231.

COMPATIBILITY OF THE POWERS OF THE COURT TO RE-QUALIFY THE INCRIMINATED ACT UNDER MORE SEVERE CRIMINAL LAW SUA SPONTE, AND THE OBJECTIVES, PRINCIPLES OF THE CONSTITUTIONAL CRIMINAL (COURT) PROCEDURE

Mindaugas Girdauskas

S u m m a r y

The article reveals relationship among the powers of the court to re-qualify an act described in the indictment under more severe criminal law sua sponte and the objectives, principles of the constitutional (court) criminal procedure.

Compatibility of the powers of trial court with (constitutional) principles of adversarial trial, equality of arms, independent and impartial tribunal, separation of powers, including powers of the court and the prosecutor depends upon the most important goal of the criminal procedure in general and criminal court proceedings in particular. The powers fit with the principles, if such goal is accurate implementation of criminal law. The answer is negative if the goal is solving of conflict between accusation and defense.

The Constitutional Court pays regard to the goals of criminal procedure. Upon the formation of the constitutional doctrine the main goal was deemed to be the reasonable and just punishment of the perpetrator. This amounts to accurate implementation of criminal law. By the Ruling of 1999 February 5 the Constitutional Court of the Republic of Lithuania declared the aforementioned powers of the trial court to be in the conflict with the Constitution of the Republic of Lithuania. This Ruling can be seen as a deviation from the goal. However, the importance given to the goal of conflict solving clearly broke the continental European legal tradition in Lithuania. The constitutional doctrine adopted various goals of criminal procedure and it lost at first glance a clear direction.

Currently solely on the basis of the Constitutional Court doctrine, the reference to constitutional criminal procedure aims, principles, whether they are basic or not, only marginally is of help to predict the jurispru-

dence of the Constitutional Court. However, the goals of criminal proceedings can be judged by evaluating the constitutional doctrine on the specific provisions concerning the control of the scope of the procedure: is it granted to the parties or to the trial court.

In this way, the subsequent official constitutional doctrine can be seen as giving more importance to the goal of the implementation the criminal law. This forms the basis to believe in compliance of the powers of the trial court with the Constitution. By 2006 January 16 ruling the Constitutional Court streamlined the constitutional doctrine of the trial court powers to give orders to investigation (interrogation) officers to gather evidence which were declared unconstitutional by 1999 February 5 ruling. The Constitutional Court might consider compatible with the Constitution also the powers of court to re-qualify an act described in the indictment under more severe criminal law sua sponte, which were also held unconstitutional by the same ruling.

The compatibility of the powers of the trial court with the Constitution could be based on the principles of active trial court, equality, justice and rule of law.

Such evolution of the official constitutional doctrine should be encouraged by the fact that many continental European countries and the European Union member states authorize the court to re-qualify an act described in the indictment under more severe criminal law on its own initiative and international law per se does not forbid it.

The aforementioned conclusions of the article are drawn from the analysis of the legislation in force, jurisprudence of the Constitutional Court, Lithuanian and foreign legal doctrine.

Įteikta 2013 m. birželio 18 d.

Priimta publikuoti 2013 m. liepos 1 d.